

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
КАТЕДРА СТУДИЈА БЕЗБЕДНОСТИ

КОНФЛИКТИ НА БЛИСКОМ ИСТОКУ
- ДИПЛОМСКИ РАД -

Ментор:
Др Ненад Путник

Студент:
Александра Андонов
63/19

Београд, 2023

1. Увод	4
2. Основне карактеристике Блиског истока и појам конфликта	6
3. Историјски значај Блиског истока	8
4. Проблеми данашњице.....	12
4.1. Значај Ал-Каиде и њено дејство на Блиском истоку	12
4.2. Арапско пролеће	14
4.3. Проблем између Палестине и Израела	14
4.4. Проблем Курдистана.....	16
4.5. Грађански рат у Сирији.....	17
4.6. Појава исламске државе (ISIS)	18
4.7. Операција Штит Еуфрата	20
4.8. Грађански рат у Јемену.....	21
4.9. Безбедност хришћана у Египту.....	22
5. Појава и експлоатација нафте на Блиском истоку	24
6. Проблеми са водом.....	26
7. Последице конфликта на Блиском истоку.....	29
7.1. Политичке последице.....	29
7.2. Економске последице.....	31
8. Закључак	33
Литература	34

1. Увод

Овај рад се бави једном од највећих претњи по безбедност данашњице, конфликтима на Блиском истоку. Неисцрпну тему представљају питања религије, националне припадности, али и међуверских и унутарверских сукоба. Својом комплексном природом ова питања се јављају као предмет бројних расправа и тумачења. У овом раду ћу покушати да анализирам узроке, носиоце и последице верских подела и међуконфесионалних сукоба у земљама Блиског истока.

Блиски исток је регион који обухвата простор јужног и источног дела Медитерана. Неколико културних и етичких група обитава на овом простору. Такво стање ме је заинтересовало и желим да покушам да пронађем у литератури одговоре на нека значајна питања која истичу овај простор као најважније кризно подручје у свету. Такође, кроз литературу сам закључила да, није чудо што је овај регион у жижи интересовања, не само великих сила већ и других развијених земаља.

Рад сам представила у неколико поглавља: основне карактеристике региона и појам конфликта; историјски значај Блиског истока; значај Ал-Каиде и њена дејства на Блиском истоку и САД; арапско пролеће, проблем између Палестине и Израела; проблем Курдистана; грађански рат у Сирији; појава исламске државе; операција Штит Еуфрата; грађански рат у Јемену; безбедност хришћана у Египту; појава и експлоатација нафте; проблеми са водом и последице конфликта на Блиском истоку. Прво поглавље даје податке о историјској важности Блиског истока, односно шта се дешавало на том простору од трећег па све до седмог века када су доминирали Византијци и Сасанидско царство. Крсташки походи су имали дубоке политичке, економске и социјалне ефекте а неки учинци се осећају и у данашње време. Након тога се појавила нова религија, ислам. Друго поглавље указује на више важних догађаја који су се одиграли на Блиском истоку, као што су деловање Ал-Каиде, терористичке организације која је одговорна за више терористичких напада а један од њих је напад 11.09.2001. године на САД, владавину Муамера Гадафија у

Либији, арапско пролеће које представља талас деомонстрација и протеста у арапским земљама, затим политичке тензије као што је проблем између Палестине и Израела и проблем Курдистана, још увек актуелних проблема као што је грађански рат у Сирији и појава Исламске државе (ISIS), спорови око граница Сирије и Турске, Саудијске Арабије и Јемена као и безбедност хришћана у Египту. Треће поглавље говори о открићу нафте прво у Персији касније у Саудијској Арабији, Либији и Алжиру као и о проблемима са снабдевањем воде и сукоби око нафтних изворишта и њихове експлоатације. Четврто поглавље говори о проблемима са снабдевањем воде. Пето поглавље даје објашњење какве последице имају конфликти на Блиском истоку и колика је њихова важност.

Да би се схватио значај Блиског истока у свету неопходно је анализирати подручја у којима се истичу позитивни и негативни елементи који пресудно утичу на услове у којима криза на овом простору може ескалирати у теже облике па и рат.

2. Основне карактеристике Блиског истока и појам конфликта

Блиски исток је политички појам из колонијалне прошлости за географски простор у коме се спајају три континента Старог света, Азија, Африка и Европа. Највећи део тог простора припада југозападној Азији, географски посматрано. Назив Блиски исток потиче из Првог светског рата, када је подразумевао све земље ондашњег турског царства, укључујући и оне на Балканском полуострву. Тај назив је уведен после распарчавања Турске империје, када је њен највећи део дошао под управу Велике Британије а делом и Француске. Овај назив одређен је у односу на Европу, када је она била центар колонијалне власти у свету. Због тога тај назив нема научну заснованост. Напротив, представља ружну успомену на некадашње колонијално царство европских великих сила. Правилан назив за тај регион је Југозападна Азија, али како у њега улазе неки делови Африке, могао би се звати Међуконтинентална Афроазија.

Под Блиским истоком у ужем смислу подразумева се простор у коме се налазе Турска, Кипар, Сирија, Либан, Израел, Јордан, Кувајт, Ирак, Египат, Саудијска Арабија, Бахреин, Катар, Уједињени Арапски Емирати, Оман и Јемен. Блиски исток у ширем смислу обухвата и простор Ирана, Пакистана и Таџикистана. Често се употребљава појам Средњи исток, а он се односи на простор Блиског истока у ширем смислу и Авганистан и Пакистан. Појам Блиски Исток је колонијалног порекла и погрешно је прихваћен, а то је у географском поимању простор који је назван југозападна Азија (Мишовић, С., 2014).

Конфликт или сукоб је, у најужем схватању, увек сукоб различитих по смеру деловања, супротних мотива. То је резултат динамичких психичких збивања и зато изазива фрустрацију, посебно уколико су супротности веће а препреке за њихово испољавање теже (Видановић, И., 2006).

Конфликти на Блиском истоку рефлектују се на читав свет кроз појаву тероризма и избеглица, што су производи који додатно јачају ауторитарност и популизам на Западу, којих готово ниједна земља није поштеђена. У годинима које су пред нама, свет ће бити под све већим притиском, више него икада раније, да решава конфликте на Блиском истоку и њихове опасне ефекте који се пресликавају на остатак света.

3. Историјски значај Блиског истока

Византија, познатија као Византијско царство или Источно римско царство, била је наставак Римског царства у источним провинцијама током касне антике и средњег века, када је престоница био Константинопољ (данашњи Истанбул). Током већег дела свог постојања, држава је била најмоћнија привредна, културна и војна сила (Зечевић Н., 2002). Неколико значајних догађаја од 4. до 6. века обележава прелазни период током којег су се разишли Грчки исток и латински запад Римског царства. Константин I је извршио реорганизацију царства и легализовао хришћанство. Под Теодосијем I, хришћанство је постало државна религија а остале религијске праксе су забрањене. Током своје дугогодишње историје, Византија је доживела бројне успоне и падове. У седмом веку царство је поразило Аваре и Сасанидску Персију да би га убрзо затим муслимански Арапи лишили већине блискоисточних поседа и крајем седмог века, северноафричких поседа. Почетком 11. века царство је доживело потпуну обнову и тада је било водећа сила у Источној Европи и Блиском истоку. Сукоби са Селџучким Турцима у 11. веку проузроковали су трајни губитак унутрашњости Мале Азије (Ransimen, Stiven, 2020).

Ислам је почео да се развија у седмом веку у полуномадском политеистичком друштву Арабијског полуострва. Полигамија је код предисламских Арапа означавала моћ и престиж. У исламу је, пак, имала циљ да збрине удовице палих бораца. После Мухамедове смрти 632. године његови наследници су се звали калифи а држава калифат. Под владавином прве четворице калифа биле су освојене Сирија, Палестина и Месопотамија. За првог наследника Мухамеда изабран је Ебу Бекр, његов таст и пратилац на хиџри до Медине. Он је током две године свога калифата учврстио муслиманску доминацију у Арабији, помирио бунтовна бедуинска племена и ратовао против византијске Сирије. Освајања од 661-750 под Умајадима из Дамаска укључила су Авганистан, велики део северне Африке и Шпанију. Муслиманска војска је током 711. године прешла северну

Африку и стигла до Магриб ал-акса, екстремне западне тачке. Муслимани су загосподарили целом територијом западно од Пиринеја. Граница њихове експанзије су биле планине (Lapidus, I. 2002). Почев од једанаестог века, водећу снагу ислама представљали су Турци који су у ислам преведени у 10. веку. Прогнали су их Монголи који су заузели Ирак али су их зауставили Турци Мамелуци који су контролисали Египат до османлијског освајања 1517. године (Esposito, J. 2004).

Крсташки ратови су се одиграли у раздобљу од краја XI до краја XIII века. У том периоду се велики број ратника и свештеника, али и трговаца и обичних људи са простора западне Европе населио у Палестини. Судар две цивилизације, Истока и Запада, је довео и до успостављања врло важне културне и трговинске размене. Први крсташки рат представља најуспјешнију епизоду из историје крсташких ратова јер је то био једини поход који је успео да оствари свој главни циљ, а то је ослобођење Јерусалима од муслиманске власти и враћање Свете земље у руке хришћана. Овај поход је уједно донео афирмацију и успон папске моћи, као и ширење утицаја папства на подручје источног Средоземља (Krečar, S. 2021). Један од главних узрока Крсташких ратова је тај да су Турци Селџуци 1071. године напали византијске поседе у Малој Азији. Након тих ратова византијски цар Алексије I Комнин је позвао Европу у помоћ.

Први крсташки рат

Први крсташки рат је трајао од 1096. до 1099. године. Убијајући велики број муслимана, хришћански витезови тада први пут освајају Јерусалим. Војску су предводили Боемунд Тарентски, Готфрид Бујонски и Ремон Тулуски. Током опсаде и победе над муслиманским ратницима у Јерусалиму, за вођу похода је изабран Готфрид Бујонски који се након победе није прогласио за краља, него је владао

користећи титулу чувар Гроба Господњег. Први крсташки рат је завршен успехом по крсташе (Jonathan, R. 1998).

Други крсташки рат

Други крсташки рат је други велики крсташки поход, вођен у периоду од 1147. до 1149. године. Покренуло га је муслиманско освајање грофовије Едесе 1144. године. На покретање Другог крсташког рата позивао је папа Евгеније III, а у придобијању маса велику улогу одиграо је Бернард од Клервоа. Други крсташки рат је први крсташки рат кога су предводили европски краљеви. Француску војску предводио је краљ Луј VII Капет, а немачку војску Конрад III Хоенштауфен. И поред бројне крсташке војске рат је завршен неуспехом (Mayer, Eberhard, T., 2005).

Трећи крсташки рат

Трећи крсташки рат је трајао од 1189. до 1192. године. Војску Трећег крсташког рата су повели енглески краљ Ричард I Лавље Срце, француски краљ Филип II Август и немачки краљ Фридрих I Барбароса. Током доласка у Азију краљ Барбароса је упао у малу реку и удавио се, док се његова војска вратила натраг у Европу. Филип и Ричард нису били баш у најбољим односима. Енглески краљ Ричард I Лавље Срце склопио је примирје са Саладином, муслиманским војсковођом и султаном Египта. Потписао је уговор у коме је наведено да хришћански ходочасници безбедно обилазе Света места, иако је трећи крсташки рат завршен успехом по крсташе (Lock, P., 2006).

Четврти крсташки рат

Четврти крсташки рат је трајао од 1202. до 1204. године. Византијски цар је поново позвао крсташке ратнике да дођу и помогну у намери да покоре Египат. Крсташи су због недостатка новца пристали да прво за Млетачку републику заузму Задар.

Византијски цар им је понудио његову палату да преноће. Међутим, крсташки војници очарани лепотом и богатством Цариграда, одлучили су да опљачкају Византију. Оштетили су је до те мере да се 1204. година сматра првим падом Цариграда. На том простору је основано Латинско царство које траје до 1261. године (Jackson, P., 2006).

Регион Блиског истока постепено, у складу са нарастањем амбиција светских сила према њему и његовим природним ресурсима, пре свега, је постао средиште њихове борбе за превласт у региону али уједно и за глобалну превласт у целини. Историја Блиског истока памти стабилност и избегавање сукоба за време освајања и постојања једне од највећих империјалистичких сила тог подручја, Отоманског царства. Поред тога што је ширење империје захтевало крваве ратове и сталне сукобе, она је донела мир у регион Блиског истока уз поробљавање других народа и окупацију која је на појединим територијама трајала и неколико векова. Вазалан однос је донео обавезе али је на тај начин купован мир и какав, такав развој друштва.

Ослобађајући се отоманске власти народи Блиског истока, углавном, ући ће у зачарани круг револуција, крвавих ратова и сталног страдања. Ипак, све тегобе и недаће неће им донети жеља за слободом, већ нафта (Зоран Б. Обрадовић, Горан М. Вукадиновић, 2019).

4. Проблеми данашњице

4.1. *Значај Ал-Каиде и њено дејство на Блиском истоку*

У обраћању, објављеном почетком октобра 2001. године, после напада на куле близнакиње, харизматични вођа ал Каиде рече: „Наша нација (муслимана) кушала је ово понижење и презир више од 80 година. Њени (нације) синови се убијају, њихова крв се пролива, њене светиње су нападнуте и њоме се не управља према Божјим законима” (BBC interview 2001). Запажено је већ тада да се ова организација позива на догађаје из времена Првог светског рата.

Ал Каида је светска милитантна сунитска исламистичка организација коју су основали Осама бин Ладен, Абдулах Јусуф Азам и још неколико особа, у временском периоду између августа 1988. и краја 1989. године, а порекло има у арапским добровољцима који су се борили против Совјетског Савеза у рату у Авганистану осамдесетих година 20. века (Cooley, John K. 2003). И ако владајуће структуре у већини исламских земаља осуђују деловање Ал Каиде, и спроводе одређене мере против терориста, значајан проценат јавног мњења у многим исламским земљама дају подршку Ал Каиди. Оно што је познато и забележено у историји јесте терористички напад 11.09.2001. године на САД од стране Ал-Каиде. Овај напад је остао као један од најтрауматичнијих догађаја, не само за Америку већ и за остатак света. Четири комерцијална авиона калифорнијског типа, који су полетели са три различита аеродрома на североистоку САД, отело је током лета 19 терориста Ал Каиде, који су извели нападе у три групе по пет и једној групи од четири особе. Сумња је брзо пала на Ал Каиду. Сједињене Државе званично су одговориле на покретање Рата против тероризма и инвазијом на Авганистан ради свргавања талибана, који се нису сложили са захтевом САД да протерају Ал Каиду из Авганистана и изруче лидера Ал Каиде Осаму бин Ладена (CBC News, 2004).

Строги Гадафијев режим, у којем није постојао политички плурализам а грађанске и политичке слободе су биле ограничене, главног политичког чиниоца препознао је у војсци, будући да је и Гадафи, 1969. године, дошао на власт војним ударом. Како би спречио удар развио је стратегију која се састојала од: изградње паралелних безбедносних институција; неједнаке расподеле материјалних средстава и економских привилегија између војске и остатка друштва; искоришћавања подела у заједници, односно одређивања припадности војсци на племенској основи. Међутим, као главни противник Гадафијеве владавине појавила се сиромашна маса становништва која је уз помоћ интервенције снага Северноатлантског савеза окончала 42 године његове владавине (Ј. Благојевић, 2020).

Гадафи је на почетку владавине био велики насеровац. Међутим, након доласка Садата на власт у Египту који је успоставио добре односе са САД-ом и закључио мир са Израелом, дошло је до погоршања односа, па чак и краткотрајног рата 1977. године. Под притиском других арапских земаља, Египат се повукао и склопљен је мир. Након тога, Гадафи је своју међународну политику преусмерио са арапских земаља на Африку. На састанку афричких краљева 2008. године основана је Афричка унија, а Гадафи проглашен „краљем свих краљева“ Африке (S. Totman, M. Hardy, 2014).

Под владавином Муамера Гадафија, режим у Либији је добио карактеристике које су га сврстале у категорију режима султанистичког типа. Генералне скупштине су служиле као демократска фасада, а револуционарни одбори су били средство за придобијање подршке народа његовој персоналној владавини (Благојевић, Ј., 2020).

4.2. *Арапско пролеће*

Серија протеста и демонстрација на Блиском истоку и северу Африке позната је као „Арапско пролеће“, а понекад и као „Арапско буђење“ или „Арапски устанци“, иако нису сви учесници Арапи. У знак протеста против полицијске корупције, започело је првим протестима у Тунису 17. децембра 2010. године самоспаљивањем Мухамеда Бузизија . Успех протеста у Тунису довео је до таласа побуна који је захватио Алжир, Јордан, Египат и Јемен, а онда се проширио и на друге државе, при чему су демонстранти били најорганизованији током „дана беса“. Протести су се прелили у виду мањих протеста и на неарапски свет у региону (Gregory, W., 2011).

Слика 1: Протести у арапском свету (2010.-2013.)

4.3. *Проблем између Палестине и Израела*

Сматра се једним од најдужих савремених сукоба. Срж конфликта налази се у томе да Палестина тражи пуну независност од Израела, те напуштање свих израелских војника са њених територија, док израелски националисти и десничари то одбијају, јер сматрају да Западна обала и Газа историјски припадају њима, те да Палестинци нису народ, да нису постојали пре оснивања државе Израел 1948. године, већ да су

палестински национализам измислиле арапске вође како би уништили Израел (Herman, Tamar, 2007).

Обе државе одбијају да деле територију са другом страном, из страха од доминације. Јасер Арафат постао је формални вођа покрета за самосталну Палестину у 20. веку, али су израелски представници гледали на њега негативно те га оптуживали да подржава тероризам против Јевреја. Након Арафатове смрти 2004. године, његов наследник Махмуд Абас покушао је да покрене нову рунду мировних преговора, али без успеха. Иако се однос у међувремену побољшао са Западном обалом, стање остаје под притиском у Гази, где су вођена два рата, од којих је последњи био 2014. године (David, N., 2007).

Између 1993. и 2000. број израелских досељеника повећао се за 117% у Гази и најмање 46% на Западној обали. Израел је такође укинуо дозволу за пребивалиште палестинским становницима у источном Јерусалиму који нису имали документе којим би доказали да је њихово средиште живота унутар Јерусалима. Тако је 1.641 Палестинац изгубио право на боравак у Јерусалиму између 1996. и 1998. године. Сукоб је однео преко 20.000 живота од 1948. на обе стране. Цереми Хаварди процењује да је погинуло око 5.000 палестинских цивила током 40 година, односно 34 цивила сваких 100 дана (Политика, 2021).

Последњи мировни преговори прекинути су 2014. године. Израелски премијер Бењамин Нетанјаху изјавио је 2015. да неће дозволити палестинску државу западно од Јордана (CNN, 2015).

Слика 2: Средишњи Израел и палестинска самоуправа на Западној обали и појасу Газе 2007.година
(Википедија)

4.4. *Проблем Курдистана*

Током протеклих година, могли смо да запазимо како велики број људи одлази из Курдистана. Заливски рат и курдске оружане побуне у ирачком и персијском Курдистану (тачније, насилна репресија курдског покрета за аутономију) протерали су стотине хиљада Курда. Они који су успели да пређу међународне границе постали су политичке избеглице; број мање видљивих интерних избеглица и депортованих је вероватно много већи. Осим драматичних догађаја из 1991. године, једини недавни случај одласка из Курдистана који је добио много медијског извештавања догодио се у августу 1988. године након што је Ирак покренуо нападе на долине које држе Курди у северном Ираку када је десетине хиљада побегло преко турске границе. Много већи број ирачких Курда је побегао у Иран током последњих неколико година. У оба случаја међу избеглицама су политички активисти и герилски борци, иако су велика већина расељени сељани.

Бројни курдски политички активисти из Ирана и Турске побегли су из Курдистана и затражили азил у земљама западне и, у мањој мери, источне Европе (M. Bruinessen, 1992).

Њихова територија је подељена између 5 суверених држава, од којих ниједна нема курдску већину. Говоре веома различите дијалекте, а такође су подељени по верским опредељењима и друштвеним факторима. Требало је да трагични и застрашујући догађаји у Ираку ове године доведу Курде у центар светске сцене, али њихови посебни проблеми и њихов геополитички значај били су извор све веће забринутости и интересовања током последња два до три деценије.

Курди ће бити непроцењив извор референце за студенте и специјалисте за студије Блиског истока, као и за оне који се баве ширим питањима национализма и културног идентитета (Philip G. Kreyenbroek, Stefan Sperl, 1992).

4.5. *Грађански рат у Сирији*

Грађански рат у Сирији је оружани конфликт између представника власти и опозиције у Сирији. Почео је 15. марта 2011. године истовременим демонстрацијама у више сиријских градова против сиријске владе и председника Сирије Башара ел Асада, под утицајем Арапског пролећа. Због тога су демонстранти тражили крај владавине Баас партије у Сирији, већа грађанска и социјална права као и одлазак са власти Башара ел Асада (George, A., 2003). Протести и демонстрације су касније прерасли у оружане сукобе, а 2012. године сукоб побуњеника и Војске Сирије прераста у грађански рат.

У пролеће 2011. сиријска влада користи Војску Сирије у гушењу протеста и демонстрација. Неколико градова је опседнуто, а у неким градовима је сиријска Војска користила и ватрено оружје те пуцала на демонстранте (Al Jazeera, 2011). Ово је довело до револта у самим оружаним снагама, па је један број припадника Војске дезертирао и прикључио се демонстрантима а касније су формирали Слободну

армију Сирије. Сиријска власт је ове оружане формације оцењивала као терористичке па је дошло до оружаног сукоба побуњеника и регуларне војске (BBC, 2011).

Покушавајући да смири ситуацију, председник Башар ел Асад је покушао да да уступке демонстрантима, али то није довело до смиривања ситуације па је влада прешла на методу „штапа и шаргарепе“ то јест с једне стране је давала политичке уступке од којих је укидање ванредног стања док је с друге стране послала тенкове и Војску да угуши немире. Слично као и у Либијском рату за разлику од осталих „мирних арапских револуција“ у овој побуни „ненаоружани“ демонстранти то јест цивили су пружили оружани отпор што је довело до жртава на обе стране иако је због неупоредиво боље наоружаности сиријске војске однос убијених војника насупротив „цивила“ око један на према шест (BBC, 2012).

4.6. Појава исламске државе (ISIS)

Исламска Држава (скраћено ИД; позната и као Исламска Држава у Ираку и Леванту (ИДИЛ) или Исламска Држава у Ираку и Сирији (ИДИС), ИСИС (ISIS – Islamic State of Iraq and Syria), непризната је терористичка држава која под својом контролом држи мале делове Ирака и Сирије. Формирана је 3. јануара 2014. године, да би 29. јуна исте године била проглашена калифатом (McCants, William, 2015).

ИСИС је првобитно формиран као милитантна група, која вуче своје корене од сунитских фундаменталистичких група које су почетком 2004. године настале у Ираку након америчке инвазије те водиле оружану борбу против америчких и других западних трупа, а потом формално изразиле верност ал Каиди (McCants, William, 2015).

Већинско становништво Исламске Државе чине сунитски муслимани. Вође Исламске Државе су следбеници салафизма, екстремне верске секте настале из

сунитског ислама. Припадници осталих вероисповести или секти (хришћани, језиди, шиити), као и они сунитски муслимани који се не слажу са салафистичким тумачењем ислама, изложени су прогону. Над курдским језидима су припадници Исламске Државе извршили геноцид, оптужујући их за обожавање ђавола (McCants, William, 2015).

Припадници Исламске Државе убили су неколико стотина ратних заробљеника и преко 1000 цивила. На подручју под својом влашћу увели су законе који укључују смртну казну, мучење и сакаћење (Reuters, 2014).

Најкасније од 2004. године, значајан циљ ове групе је био оснивање сунитске исламске државе. Прецизније, ИСИС је тежио да се успостави као халифат, исламска држава предвођена групом верских лидера под врховним вођом односно халифом, за кога се верује да је наследник пророка Мухамеда (Johnson M.Alex, 2014). Према немачком новинару Јиргену Тоденхеферу, који је провео десет дана у Исламској држави у Мосулу, став који је све време слушао је да ИСИС жели да „освоји свет“ и да ће сви који не верују у њихову интерпретацију Курана бити убијени. Борци ИСИС-а (према Тоденхеферу) верују да „све религије које се слажу са демократијом морају да умру“ (W. Adam, 2014).

Слика 3: Положај исламске државе током 2014. године
(Википедија)

У Исламској Држави се такође спроводи политика етничког чишћења мањинског становништва (Курда, Асираца, Јермена), као и прогона верских мањина (хришћана, језида, шиита). Цивили убијени од стране припадника Исламске Државе укључују децу, старије и породице. Милитанти Исламске Државе у своје редове регрутују и децу, а злочини усмерени против жена укључују силовање и отмице. Од стране ових милитаната киднаповано је око 450-500 жена и девојчица, од којих је један број намењен за сексуално робље.

Када је халифат проглашен, ИСИС је објавио: „Легалност свих емирата, група, држава и организација постаје ништавна ширењем ауторитета халифата и доласком његових трупа у њихове области“ (М. Алех, 2014).

4.7. Операција Штит Еуфрата

Операција Штит Еуфрата је била прекогранична операција турске војске и савезничких група у Сиријском грађанском рату. Операција се водила у подручју између реке Еуфрата на истоку и на подручју побуњеника који су држали територију око града Азас на западу (Fadel, Leith, 2019).

Према чланку објављеном у Индипенденту (Independent), турски циљеви су били намењени за борбу против ИСИС-а, срушити политичке и војне моћи Партије Демократске уније (ПИД) и да ојача своју позицију на северу Сирије. Турски министар одбране Фикри Исик изјавио је да је циљ војне операције "спречавање курдске Демократске партије од уједињења курдских кантона" источно од Цараблуса и да је то главну приоритет.

Подршку турској војсци су пружили побуњеници под називом Слободна сиријска армија (ФСА) који су учествовали у нападу који се састоји углавном од сиријских туркмена, конкретно гране сиријске Туркменистанске бригаде (Haberturk, 2016).

Касније је 24. августа, приликом посете Анкари, потпредседник САД Џозеф Бајден изразио да ће САД да подрже став Турске против сиријских Курда и рекао да су елементи који су били део сиријских демократских снага, ИПГ који су учествовали у офанзиви на град Манбидж, да се морају вратити преко реке Еуфрат (BBC, 2016).

Према изворима Сиријске Опсерваторије за људска права и Алерро24, најмање 20 цивила је убијено, а 50 рањено у турским артиљеријским и ваздушним нападима на село Џеб Ел Куса, а у нападима у близини града Ал Амарнех и села Саресат 28 је убијено и 25 рањено у турским ваздушним нападима.

Америчке специјалне снаге су 16. септембра ушле у северни Алепо као део нове мисије САД познат као "Операција Племенито копље." Према Пентагону, они треба да обезбеде обуку, савете и помоћ сиријским побуњеницима.

4.8. Грађански рат у Јемену

Грађански рат је почео у септембру 2014. године када су Хути преузели главни град Јемена Сана'а, након чега је уследило брзо преузимање власти. Врховни револуционарни комитет предвођен Хутима, 21. марта 2015. године прогласио је општу мобилизацију за свргавање са власти тадашњег председника Абдрабухе Мансуре Хадије и проширење своје контроле уласком у јужне провинције (А.А. Oudah, 2015).

Након завршетка њихове владавине, Зејдије су се суочиле с дискриминацијом и политиком сунитизма од последњих влада у којима су доминирали сунити. На пример, селефије у Саади су тврдили да је al-Shawkanі интелектуални претходник, а будући јеменски режим ће подржавати његову политику сунита као уједињења земље и поткопавати зејдијски ши'изам (F. Daftary, 2013).

Интензитет сукоба је растао и јењавао током 2000-их, са више мировних споразума који су преговарани и касније занемарени. Побуна Хутија се захуктала 2009. године,

накратко привлачећи суседну Саудијску Арабију на страну јеменске владе, али је захлаћена следеће године након што је потписан прекид ватре (T.Adam, 2015).

CNN је 8. априла 2015. године изнео да је скоро 10.160.000 Јеменаца лишено воде, хране и струје као резултат сукоба. У извештају се такође додаје, према извору званичника УНИЦЕФ-а у Јемену, да је у року од 15 дана око 100.000 људи широм земље дислоцирано, док Окфам наводи да више од 10 милиона Јеменаца није имало довољно хране, поред 850.000 гладне деце. Преко 13 милиона цивила било је без приступа чистој води (T. Lister, 2015).

Окфам је упозорио да неће бити довољно средстава да се у потпуности реши криза у Јемену. Речено је и да Хути узимају ратни порез на робу. Политички аналитичар Абдулгхани ал-Ириани је потврдио да је овај порез: „незаконит намет, углавном изнуда која није одређена законом, а износ је по дискреционом праву команданта на терену“.

4.9. Безбедност хришћана у Египту

Религија у Египту контролише многе аспекте друштвеног живота и одобрена је од стране закона. Становници Египта су претежно муслимани, са знатним бројем хришћанског становништва, иако процене знатно варирају. Пошто је попис становништва из 2006. године искључивао религију, број присталица различитих религија обично је груба процена од стране верских и невладиних организација. Слобода вероисповести званично је призната од стране египатског устава, али је ограничена владином интервенцијом и секташким сукобом. Неки аспекти закона у земљи су засновани на исламским принципима. Религије које нису ислам обично се морају сматрати компатибилним са шеријатима и петицијом о легалном признавању (Pew Research Center).

Припадници мањинских религија се такође често суочавају са дискриминацијом од стране владиних званичника, који им често одбијају личне карте и изводе из матичних књига. Органи безбедности често не санкционишу појединце који су укључени у нападе на припаднике мањинских религија, уместо тога обављају нељудске радње како би избегли вређање од стране муслиманске већине.

Коптски хришћани, као највећа етно-религијска мањина у Египту, највише су под негативним утицајем евентуалног дискриминаторног законодавства. Копти у Египту суочили су се са растућом маргинализацијом након државног удара 1952. године, који је водио Гамал Абдел Насер (Ibrahim, Fouad N.,1982).

Муслимани и хришћани деле заједничку историју и национални идентитет, међутим, понекад су се појављивале религиозне тензије, као и поједине предрасуде и насиља. Најзначајнији је био Кошех напад 2001. године, у коме су између муслимана и хришћана појавиле тензије, те дошло до међурелигијског сукоба. Када је било муслиманско братство на власти, хришћанска непрофитна организација „Отворена врата“ је на свом годишњем списку означила Египат као 25. најтеже место за живот хришћана (Egyptian court orders clashes retrial, 2001).

Слика 4: Коптска православна црква Архангела Михаила у Аману (Бикипедија)

5. Појава и експлоатација нафте на Блиском истоку

Блиски исток је поприште више сукоба, место изукрштаних интереса свих светских сила, арена на којој се ствара низ формалних и неформалних алијанси. Трајне геополитичке тежње карактеристичне за сукоб великих сила видљиве су на овом терену (Недељковић Б., 2019). Цивилизацијско сучељавање, или оно што Александар Дугин дефинише као „Веома велику игру” између Атлантизма и Евроазије назире се кроз сукоб интереса Русије, Кине и Ирана са једне стране и САД и Велике Британије са друге (Јанковић С., 2007).

Каква је улога енергената у блискоисточном сукобу? Земље Персијског залива поседују 57% светских резерви нафте и 45% светских резерви природног гаса. Иран је, због санкције а потом и окупације Ирака, те нестабилне ситуације и ометања стабилне производње и транспорта енергената у Ираку, други произвођач нафте у региону. Истовремено, Иран је други у свету по производњи природног гаса. Бројни натписи у штампи и коментарима у стручној литератури и медијима говоре да је контрола нафте била примарни мотив америчке окупације Ирака добили су снажан аргумент за потврду оваквих теза. Наиме тога дана је ирачка влада одобрила нацрт закона о коришћењу нафте (Јанковић, С., 2007).

У светској штампи овим поводом се често цитира амерички потпредседник Дик Чејни из времена када је заузимао руководећи положај у Халибартону: „До 2010. требаће нам (додатних) 50 милиона барела дневно. Блиски исток са две трећине нафте и најнижим трошковима (производње), још увек је место које даје решење (Idenpendent).

Заиста трошкови вађења и отпремања нафте из Ирака су \$1 по барелу и када се то упореди са тржишном ценом од око \$60 по барелу црног злата и изузетно ниском порезу на зараду (25%) гарантованим новим законом, јасно је какве су размере будућег профита англоамеричких нафтних фирми у Ираку.

Нафта је један од најважнијих енергената, али не и обновљив. Енергија добијена цепањем атома има перспективу дуже експлоатације. Многе државе богате нафтом настоје да се снабдеју и алтернативним изворима енергије како би се осигурале за будућност када ће нафта и гас постати недовољни за њихове сопствене потребе. Иран је објект светске и нарочито америчке и израелске забринутости због упорног настојања да развије производњу нуклеарне енергије. Вашингтон званично нема ништа против мировне употребе овог вида енергије. Према кинеској новинској агенцији Синхуа, Либија и САД су пред усвајањем споразума према коме ће Вашингтон помоћи Триполију у изградњи нуклеарне централе за производњу електричне енергије, десалинизацију воде и слично.

Русија је са своје стране учинила снажан дипломатски искорак са наступом председника Владимира В. Путина у Минхену почетком фебруара 2007. године. У медијима је мање пропраћена акција која је уследила непосредно после Минхена а која се директно надовезује на говор из Москве који је поједине подсетио на Хладни рат. Руски председник је после баварских Алпа одлучио да посети топле земље Залива и то ни мање ни више него кључне савезнике САД у овом региону: Катар и Саудијску Арабију (Al Jazeera, 2007).

6. Проблеми са водом

Блиски исток обухвата велики део Сахаре, те пустињска и полупустињска подручја арапског полуострва и Белуцистана у Ирану. Узак приморски појас у северној Африци и обали Нила дом су за огромну већину становништва афричког дела ове регије. Кратки речни токови са планине Магреба омогућавају водоснабдевање Мароку, Алжиру и Тунису. У Азијском делу региона кључни су сливови Тигра и Еуфрата, Јордана и Литаније.

Слатка вода представља тек мање од три процента свих вода на земљи. Од ове количине, две трећине је у глечерима и поларним капама док је већи део остатка у подземним воденим токовима и земљишту. Тако на нашој планети човек користи свега 0,01% вода. У Северној Америци просечан становник троши 600 литара воде дневно, док просечни Европљанин користи 300 литара. Потрошња воде у земљама субсахарске Африке које имају проблем са њеном несташицом креће се само између 10 и 20 литара дневно. Према стандардима светске банке минимум за живот и здравље једног човека су 100–200 литара дневно, односно 36–72 кубна метра воде годишње (цм/и). Сматра се да земље које имају мање од 1000 кубних метара по особи годишње паштете од несташице, један са мање од 500 кубних метара су под воденим стресом (М. Kitissou, 2014).

Азијске земље Блиског истока можемо поделити на оне са обиљем свеже воде, земље са задовољавајућом количином слатке воде и оне са њеном озбиљном несташицом. Тако Турска има 3250 м³ по становнику годишње, Либан око 3000 м³, док Израел и Јордан располажу са свега 370 м³ и 160 м³ по глави на годишњем нивоу. Јасно је да Израел и Јордан пате од воденог стреса. Саудијској Арабији прети да средином овог столећа дође до готово потпуне несташице слатке воде.

Проблем воде дуго тишти Израел и регион у целини. Како би осигурала територијалну и демографску експанзију јеврејска држава је морала да водене

ресурсе. Две године након рата из 1951. године, Израел протерује арапско становништво са обале Јордана и насељава јеврејске колоније и поред осуда УН-а. Пошто је стекао контролу над добрим делом слива Јордана, Израелу је недостајала још сигурност воде која дотиче са севера из Либана. Прилику да остварује стратешки интерес, контролу свих изворишта ове реке, Израел ће добити у наредној деценији. Велики део палестинских Арапа, избеглих 1949. године налазио се, као и данас, у Либану.

Већ 2001. године Либан почиње са изградњом првог водовода који би користио воду реке Вазани, која извире у Либану и после мање од четири километра улази у Израел и утиче у реку Хазбени. Марта месеца 2001. Министарство одбране Израела објављује да ова држава неће моћи да посматра ове радове.

Значај воде је видљив и у мировном споразуму између Израела и Јордана. У тачки 6 регулисана је права употреба воде. Обе стране су се сагласиле да не располажу потребним количинама воде и обавезале се да помажу једној другој у случају несташица. Формиран је и Заједнички комитет за воде за надзирање примене ове тачке споразума и решавање евентуалних несугласица око коришћења овог природног богатства (Valdean Klump, 2006).

Један од кључних проблема за доношење трајног решења је и менаџмент вода. Поред река, језера Кинерет и Мртвог мора, Израел се умногоме снабдева водом из два велика изворишта подземних вода. Планинско извориште на истоку простире се добрим делом на окупираној Западној обали и снабдева водом Јерусалим и велики део јеврејских колонија на том подручју. Обалско извориште снабдева Тел Авив као и цели појас Газе пијаћом водом. Израелски насељеници на Западној обали контролишу око 52% земље и 42% резерви воде. Истовремено, они користе 90% воде која се троши годишње (Aymeric Chauprade, 2006). Наравно, ово оставља Палестину у драматичној ситуацији у погледу воде, питање је да ли се Израел, и под којим условима, може одрећи овог богатства

Јасно је да због мањка воде пате сви, али не у истој мери. Највише су погођени и угрожени нижи слојеви становништва и сиромашни. Вишедневни нестанци воде у сиријским селима и искључењима ове неопходне течности у престоници, Дамаску, сигурно је, не погађају председника и елиту сиријског и других арапских друштава (Јанковић, С., 2007).

7. Последице конфликта на Блиском истоку

Бројне су последице конфликта на Блиском истоку. Да би се могле предузети одговарајуће мере у спречавању њиховог избијања, неопходно је свестрано анализирати последице досадашњих конфликта и на тим основама предузимати конкретне кораке како би се спречиле нове кризе. Нажалост, садашњи конфликти прете да сваког тренутка прерасту у рат. Њиховој појави могу значајно утицати субјекти у међународним односима, међу којима су првенствено велике силе. Све последице конфликта на овом простору односе се првенствено на политичке, економске, социјалне последице, мада не треба занемаривати и остале последице по стање у региону.

7.1. Политичке последице

Политички аспект конфликта на Блиском истоку, при разматрању последица, има одлучујућу улогу у очувању стабилности политичких система, њиховом усавршавању и развијању савремене политичке комуникације међу државама региона. Оне су бројне а најзначајније су:

- (1) Стално нарушавање функционисања политичких система у већини држава овог региона. Сваки конфликт има за последицу неку од промена у политичким системима држава које учествују у конфликту
- (2) Рушење политичких система у државама које иначе имају нестабилно функционисање неких или свих његових елемената. У овом региону, од стране великих сила нарочито САД и других западних земаља, већ дужи временски период, постоје државе које се супростављају њиховом диктату, због чега их оне проглашавају земљама у којима су нарушена људска права и слободе. Због тога предузимају бројне радње, нарочито путем шпијунаже и невладиних организација, како би те политичке системе срушили и на

власт довели послушнике. Такав пример је арапско пролеће у Египту, Ираку, Сирији и Јемену.

- (3) Неравномерно учешће држава Блиског истока у политичком одлучивању по најзначајнијим питањима сарадње међу државама и решавања проблема који се тичу овог региона. Познато је да, поред великих сила, највећи утицај има Турска, Израел, Саудијска Арабија и Египат.
- (4) Смањен утицај држава региона у разматрању бројних политичких питања на регионалном и глобалном нивоу. Често се дешава да многа питања везана за регион решавају други, првенствено велике силе, а да државе нико ни зашта не пита.
- (5) Нарушени односи између политичких организација овог региона, које делују као регионалне или државне, и политичких организација других региона у свету и на глобалном нивоу.
- (6) У сред конфликта, као последице, јављају се многе недржавне и ванполитичке организације, које предузимају у тим периодима државну политичку одговорност за многе конфликте и решавају их другим средствима а у највећем броју случајева силом. То су данас бројне терористичке организације које себе проглашавају чак и државама, као што је то случај са Исламском државом.
- (7) Нарушавање па чак и одсутност сарадње, на политичком пољу, између држава региона са другим суседним регионима и сарадње на глобалном нивоу.
- (8) Појава фундаментализма и национализма у већини држава овог региона (Грчић М., 2002).

7.2. Економске последице

Економски аспект конфликта на Блиском истоку, при разматрању последица, има одлучујућу улогу у очувању економских система, њиховом усавршавању и развијању савремене економске сарадње међу државама региона. Осећају их највише мање развијене земље. Оне су бројне а најзначајније су:

- (1) Ограничавање спољнотрговинске размене добара са развијеним државама у непосредном окружењу и другим државама света. Богатства са којима располаже регион, нарочито у нафти и природном гасу, у време конфликта у региону имају велика ограничења у пласману на светско тржиште. У навећем броју случајева одређује им се колико ће шта произвести и колико ће коме продати.
- (2) Опadaње или прекид давања економске и технолошке помоћи земљама у региону, од чега многим зависи опстанак и даљи развој. Државама које су, од стране великих западних сила проглашене за неподобне, ускраћује им се било каква помоћ и уводе друге економске санкције.
- (3) У време конфликта у региону смањењује се или прекида размена добара, протока људи и капитала између држава региона и других држава у свету, како би се држава у којој је настала криза присилила на послушност и понашање према захтевима оних који то траже од ње.
- (4) Конфликтне ситуације, нарочито оне које су ескалирале до сукоба, доводе до примењивања економских мера од стране великих сила нарочито САД у циљу придобијања других држава за своје ускогрудне економске интересе које имају у овом региону.
- (5) Конфликти у региону доводе до прекида финансирања одређених пројеката у појединим земљама. Такође, оспоравању или прекидају

кредитирања из ММФ-а или замрзавају њихова средства у страним финансијским институцијама.

- (6) Конфликти смањују или прекидају функционисање националих или регионалних финансијских институција и тиме доводе до економског сиромашења мање развијених држава овог региона.
- (7) У време конфликта значајно је смањен удео капитала држава региона у привреде других земаља региона и земаља света. Такође, спорији су процеси интеграције трговине земаља региона у глобалне трговинске токове.
- (8) Конфликти изазивају последице по формирање стратешких корпоративних савезништава унутар региона и међу државама других региона и на глобалном нивоу (Динчић Ј.,1999).

8. Закључак

Блиски исток је политички појам из колонијалне прошлости за географски простор у коме се спајају три континента Старог света, Азија, Африка и Европа. Највећи део тог простора припада југозападној Азији, географски посматрано и због тога је од великог значаја све и да не обилује природним ресурсима. Пре нафте и гаса, али и данас он је битан верницима три монотеистичке религије. Сукоби на Блиском истоку и потенцијал за њихова трајања и ширења не леже само у борби за контролу природних ресурса. У овом региону сукобљавају се различита виђења друштвеног уређења као и борба успостављања постојећег међународног поретка и жеље за његовом променом.

У борби против насиља и кршења људских права, ислам је уведен у оно што је чест аргумент онима који подржавају Хантингтоново виђење садашњих и будућих конфликта. Групе повезане заједничким циљевима и оперативним деловањем, често путем терористичких напада, представљају оружану силу међународних односа, радикалног ислама.

Поред историјских и религиозних корена, основни узроци представљају распрострањеност енергетског богатства региона, супротстављени интереси великих и регионалних сила око енергетских извора, сложеност управљања воденим ресурсима због њеног недостатка у региону, традиција, религиозне и етничке разлике, социјална диференцијација и сукоби, сиромаштво већине становништва ових држава, демографски проблеми, локална конфликтна стварност. Опстајање и нерешавање ових проблема наводи на закључак да локални тероризам, ратови и оружана постављања на Блиском истоку насупрот остављају не баш лепо обележје региона.

Литература

- Мишковић, С. (2014). Природне, демографске и културно-историјске особљености Блиског истока. Београд
- Видановић, И. (2006). *Речник социјалног рада*. Београд: Удружење стручних радника социјалне заштите Србије
- Зечевић, Н. (2002). *Византија и Готи на Балкану у 4. и 5. веку*. Београд: Византолошки институт САНУ
- Острогорски, Г. (1970). *Историја Византије*. Београд: Просвета
- Ransimen, Stiven (2020). *Vizantijska civilizacija*. Beograd: Službeni glasnik
- Esposito, John (2004). *Islam: The Straight Path*. Oxford University Press
- Lapidus, Ira (2002). *A History of Islamic Societies*. Cambridge University Press
- Krečar, S. (2021). *The First Crusade from the Byzantine angle*. *Synesis: Journal for Humanities and Social Scientist*, Banja Luka. 142-145.
- Riley-Smith, Jonathan (1998). *The First Crusaders, 1095-1131*. Cambridge University Press
- Mayer, Hans Eberhard (1988). *The Crusades*. Oxford: Oxford University Press
- Lock, Peter (2006). *Routledge Companion to the Crusades*. New Yor: Routledge
- Обрадовић З., Вукадиновић Г. (2019). *Војно дело*. Београд
- Преузето са сајта <https://www.bbc.com/serbian/cyr/svet-58509622>
- Cooley, John K. (2003). *Unholy Wars: Afghanistan, America and International Terrorism*. Pluto Press
- Преузето са сајта 01.09.2023. <https://www.cbc.ca/news/world/bin-laden-claims-responsibility-for-9-11-1.513654>
- Благојевић, Ј. (2020). *Либијско пролеће: Фрагментација патримонијалне војске*. Београд
- Totman, S., & Hardy, M. (2014). *The Charismatic Persona of Colonel Qaddafi*. *M/C Journal*, 17(3). Deakin University
- Преузето са сајта 02.09.2023. <https://www.rts.rs/vesti/svet/3002370/tunis-sedam-godina-od-svrgavanja-ben-alija.html>
- White, Gregory (2011). *Bahrain Now Bracing For Its Own Day Of Rage After Giving Every Family*. Business Insider.
- Yaar, Ephraim, Hermann, Tamar. (2007). *Just another forgotten peace summit*: Haaretz
- Newman, D. (2013). *From National to Postnational Territorial identities in Israel-Palestine*. 235-246

- Преузето са сајта 05.09.2023. <https://www.politika.rs/scc/clanak/478821/Kratka-istorija-visedecenijskog-sukoba-u-Pojasu-Gaze>
- Преузето са сајта 06.09.2023. <https://edition.cnn.com/2015/10/04/politics/benjamin-netanyahu-iran-deal-obama/index.html>
- Bruinessen, M. (1992). *Agha, Shaikh and State: The Social and Political Structures of Kurdistan*. London: Zed Books
- Kreyenbroek, P., & Sperl S. (1992). *The Kurds*. London and New York: Routledge
- George, A. (2003). *Syria: Neither Bread nor Freedom*. New York: Zed Books. 55-58
- McCants, William. (2015). *The ISIS Apocalypse: The History, Strategy and Doomsday Vision of the Islamic State*. New York. 147
- Pakistan Taliban splinter group vows allegiance to Islamic State. Reuters.(2014)
- Johnson, M. Alex. (2014). *Deviant and Pathological: What do ISIS Extremists Really Want?*. NBC News
- Fadel, Leith. (2019). *ISIS counters Turkish-backed rebels in northern Aleppo*. Almasdar News
- Haberturk. (2016). *Firat Kalkani Operasyonunda Cerablustan İlk kareler*
- Abdul-Aziz Oudah. "Yemen observer". Arhivirano s originala, 21. 11. 2015.
- Farhad, Daftary. (2013). *A History of Shii Islam*. I.B.Tauris
- Taylor, Adam. (2015). *Who are the Houthis, the group that just toppled Yemens government*. The Washington Post
- Pew Research Center. (2011). *How many Christians are there in Egypt?*. London
- Ibrahim, Fouad, N. (1982). *Social and economic geographical analysis of the Egyptian Copts*. GeoJurnal. 63-67.
- Egyptian court orders clashes retrial. (2001). Pristupljeno 03.09.2023.
- Недељковић, Б. (2019). *Односи између земаља на Блиском истоку у 21. веку*. Београд
- Јанковић, С. (2007). *Сукоби на Блиском истоку: Основна обележја*. Београд
- Преузето са сајта 08.09.2023. <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2022/10/11/putin-se-bori-sam>
- Kitissou, M. (2014). *Africa South of the Sahara 2008-2011: Hunger as a Factor in Political Instability*. The Jurnal of Pan African Studies. 6, 187-195.
- Valdean Klump. (2006). *Hidro-Politics Along the Jordan River*. Georgetown achool of Foreign Affairs

Aymeric Chauprade. (2006). *Geopolitique*. op.cit.pp. 630, 632.

Грчић, М. (2000). *Политичка географија*. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду

Динчић, Ј. (1999). *Економска географија*. Београд: Електротехнички Универзитет у Београду

ИЗЈАВА О АКАДЕМСКОЈ ЧЕСТИТОСТИ

Изјављујем да сам у приложеном раду поштовао/ла сва правила о академској честитости.

Овај писани рад резултат је искључиво мог личног рада, темељи се на мојим истражиањима и ослања се на наведену литературу.

У Београду, дана 10.09.2023. године.

Потпис студента:

Александра Андонов